

(Atkelta iš 55 p.)

dukart nutepęs pokostu, kryžius tepęs tris kartus. Dažymui pirkdavęs juodų, žalių ir geltonų dažų miltelius. Maišydamas dažus, A. Potockis pasidirbdavęs reikiamų spalvų ir atspalvių, nes krautu-vėse, ypač seniau, reikiamų spalvų nebuvo. Dabartinių dažų spalvas taip pat reikią nutaisyti, tinkamas padaryti. Maliavas (dažus – red. p.) stovyloms A. Potockis perkąs: bleivosą, cinkveisą, krimserveisą; šlimkreidą perpus su bleivosu vartojąs kitams. Dažyti ir maliavoti reikią atsivėlgiant į tai, kur statula, kryžius stovės: lauke, troboje, sausoje, drėgnoje, šiltoje ar šaltoje vietoje. Bleivosas tinkąs lauke stovėti. Krimserveisas su bleivosu – altoriams. Parisbliau baltų dažų įdėjus, darosi kaip lazurkavotas ir ne taip greit geltonuoja. Įdėjus į parisbliau krongelb, pasidaranti žalia spalva. Iš jos galima esą padaryti ir mėlyną spalvą. Pigus labai geltonas dažas esąs gelbbeiz'as. Žaliu „grünbergbliau“ maliavojaš skrynias. Detales tepąs aliejiniiais dažais. Drūželes (juosteles) vedžioja minija. Gražesnis už miniją esąs dar kitas dažas. Juodą vartojaš tik vieną. Baltą dedąs dėl tvirtumo.

Prieš penkias dešimtis metų Luokės bažnyčių dažęs Bytautas, atvykęs bene iš Maskvos. Bytautas mokėjęs žemaičių, rusų ir vokiečių kalbas. A. Potockis susipažinęs su Bytautu, parsivedęs jį namo, vaišinęs, girdęs ir dar tris rublius davęs, kad pamokytų dažus taisyti ir dažyti. Bytautas A. Potockiui daug ką pasakęs ir pamokęs. Vėliau, maždaug po dešimties metų, Bytautas grįžęs Luokės bažnyčios altorių naujinti ir pasikvietęs A. Potockį, kaip seną pažįstamą, padėti.

A. Potockis dažęs šventųjų paveikslus. Jis atitaisęs (restauravęs) Kryžiaus kelio stočių paveikslus Luokės bažnyčioje.

Teptukus ir darbo įrankius A. Potockis pasidirbąs pats. Stangrius (stamantrius) teptukus dirbąs iš kiaulės šerių, minkštus – iš voveries uodegos. Iš senų šakių pasidirbąs grąžtus, iš netikusių zeimerių – pjūkliukus, iš senų pielyčių ir dalgių – peilius ir t. t.

– Per savo gyvenimą daug padirbau karstų ir šiokiems ir tokiems (turtingiems ir vargšams). Jaunam reiks mirti, senam tuoj reikia mirti, tat ir aš, nelaukdamas, kad kiti man kažkokį karstą sukaltų, iš anksto pasidirbau karstą sau ir žmonai. Pasidėjome karstus ant kūtelės aukšto ir ramiai laukiame mirties, – kalbėjo A. Potockis apie mirtį, kaip apie paprastą gyvenimo reiškinį.

Iš Maudžiorų kaimo praeities A. Potockis papasakojo, kad Maudžiorų kaimo žmonės ėję baudžiąvą į Patumšių dvarą. Patumšių dvaras buvęs karališkas – nuomininkų valdomas. Kiek atsimens A. Potockis, maudžioriškiai iš pradžių ėję baudžiąvą nuomininkui Puzerauskiui, paskui – Lunskiui. Vaikį ir mergą žmonės samdydavę dvarui. Savo ūki darbus turėję patys nusidirbti, nes, niekas neišgalėjęs samdyti žmonių dvarui ir sau.

Tiek papasakojo man A. Potockis.

B. Potockienė moka apie 100 senoviškų dainų ir apie 16 pasakų. [...]

Pasiilsėję, pasistiprinę ir pašnekučiavę palikome maloniųjų Potockių gūžtą, kurioje yra, anot jų pačių, visų čia užklystančių pakeleivių ir vargšų kaimo kelio galas. Abu Potockiai palydėjo mus per savo kiemą. B. Potockienė, nepaisydama silpnos savo sveikatos, palydėjo mus dar ir mišku, parodė mums tiesų kelią Vaišlankio link.

Jį garsino darbai ir dainos

KRAŠTOTYRININKAS ANTANAS JONUŠAS

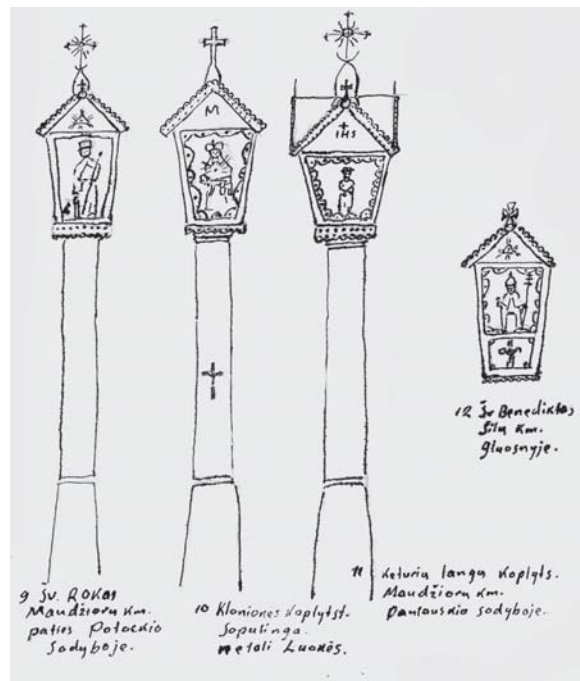
DALIA ANDRIUSEVIČIŪTĖ-KARALIENĖ

„Laikas bėga, ir viskas keičiasi, Mūsų vaikams ir vaikų vaikams bus įdomu žinoti, kaip gyvenome mes – jų tėvai ir seneliai. Todėl pasiryžau surašyti tai, ką esu išgirdęs iš vyresnių žmonių, ką pats pergyvenau.“

eilutės iš kraštotyrininko Antano Jonušo etnografinių užrašų

Antanas Jonušas – vienas žymiausių Telšių rajono kraštotyrininkų. Šis paprastas kaimo žmogus kraštotyra susidomėjo jau bū-

Antano Jonušo (1911–1978) piešiniuose – Telšių krašto liaudies meistro Augustino Potockio (1844–1945) padarytos kopyltėlės ir jo sukurtos kopyltėlėse esančios skulptūrėlės. Piešiniai saugomi Žemaičių muziejaus „Alka“ moksliniame archyve, Antano Jonušo, gyvenusio Žylakių kaime (Luokės sen., Telšių r.), 1972 m. užrašuose (ŽMA MA-170)

damas solidaus amžiaus, suprato šio darbo svarbą, jam skyrė daug dėmesio ir kaip kraštotyrininkas tapo žinomas ir gerbiamas visoje Lietuvoje.

Gimė jis 1911 m. rugsėjo 7 d. nedideliame Žylakių kaime (Telšių r.), ten, kur gražios Šatrijos apylinkės. Tėvai dirbo žemę, gyveno vargingai. Šeima buvo gana didelė. Antanas – vyriausias iš vaikų. Dar vaikystėje jis išmoko dirbti įvairiausių darbus, kiek paaugęs išėjo tarnauti pas ūkininką Kumpauskį. Piemenaudamas pamėgo raštą ir eilėraščius. Turėjo Juliaus Janonio eilėraščių knygelę. Kartais bandydavo eiliuoti ir pats. Atėjus žiemai, darbų ūkyje sumažėdavo, tad vaikai galėdavo lankyti mokyklą. Antanas Gaulėnų pradinėje baigė tris skyrius. Mokytis patiko, tad mokslų neužmetė – vėluo laisvesniu laiku vis mokydavosi – dabar jau savarankiškai.

Jį domino daug kas. Laikui einant, Antanas meistriškai pradėjo valdyti plunksną ir pieštuką. Smalsus protas, imlumas viskam, kas nauja, sukaupta gyvenimo patirtis padėjo jam tapti ir liaudies architektu, ir raštininku, ir poetu, ir korespondentu, ir menininku. Dažnai droždavo šventųjų skulptūreles. Dalis jų papuošė apylinkėje buvusias koplytėles, pakeisdavo jose dingusius anksčiau sukurtus kitų liaudies meistrų darbus. Dar ir XX a. 9 dešimtmetyje Žylakių kaime stovėjusioje koplytėlėje buvo Antano Jonušo darbų.

Kaimo žmonės Antaną žinojo ir kaip poetą. Vienas gražiausių jo eilėraščių yra skirtas Luokei. Savo kūrybą jis kartais paskaitydavo per įvairius kaimo žmonių susibūrimus. Eilėraštis „Telšiams“ parašytas 1971 metais:

Kur ežeras spindi saulutės nušviestas,
Kalnėlius apsupęs plačiai,
Ant kalnelių stovi mūsų mielas miestas –
Žemaičių sostinė Telšiai.

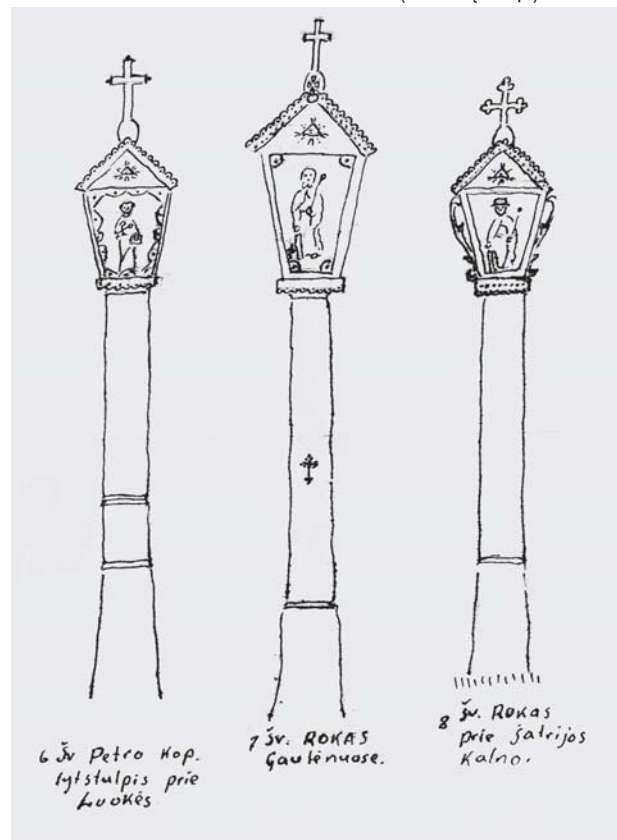
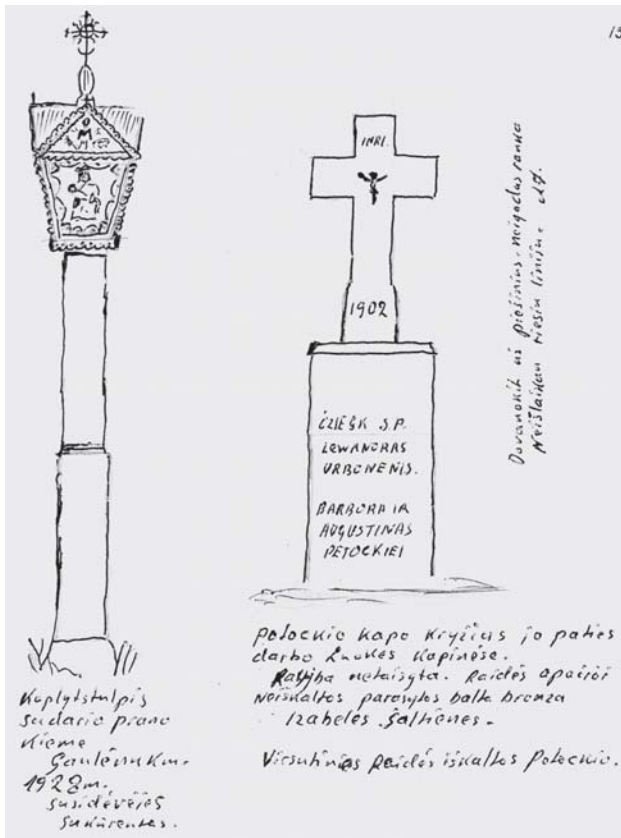
Prie ežero stovi lyg kokia ramovė
Didingi gražūs pastatai.
Tai rūmai muziejaus – žemaičių šventovė;
Čia Telšių praeities vaizdai.

Iš bokšto muziejaus tarytum po kojom,
Kiek tik akimis užmatai,
Už ežero žydi ir didžiojas
Namais daugiaaukščiais Telšiai.

Ar vasaros šiltos – dieneles malonios,
Ar šaltos žiemužės laikai,
Visuomet jūs gražūs ir širdžiai malonūs,
Mūsų mylimieji Telšiai.

Perkopęs šeštą dešimtį, vakarais po penketą kilometrų keliaudavo į Luokę – į etnografinio amsamblio, kuriam vadovavo J. Vauguskaitė-Misiūnienė, repeticijas. Išleistoje plokštelėje „Patalkių vakaronė“ maloniai skamba senosios kartos žemaičiams savita dainavimo maniera A. Jonušo atliekamos žemaitiškos dainos. Pa-

(Nukelta į 58 p.)

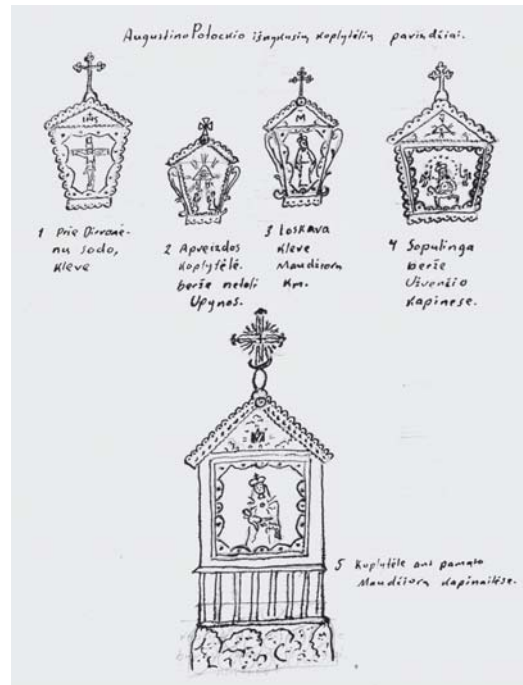
Nuotraukose (iš kairės): Žemaičių muziejus „Alka“. Mečislovo Šilinsko nuotrauka; Antano Jonušo (1911–1978) piešiniuose – Telšių krašto liaudies meistro Augustino Potockio (1844–1945) padarytos koplytėlės ir jo sukurtos koplytėlėse esančios skulptūrėlės. Piešiniai saugomi Žemaičių muziejaus „Alka“ moksliniame archyve – Antano Jonušo, gyvenusio Žylakių kaime (Luokės sen., Telšių r.), 1972 m. užrašuose (ŽMA MA-170)

(Atkelta iš 57 p.)

ties dainuotos ir darbymečių, kaimo šventėse iš kitų išgirstos dainos, papročiai, kuriuos šio krašto žmonės perduodavo iš kartos į kartą, tapo neišsenkamu A. Jonušo kraštotyros darbų šaltiniu.

Kraštotyrimo darbo pradžioje susipažinęs su mokytoju, muziejiniu Jonu Andriusevičiumi, Antanas Jonušas bendradarbiavo su juo, kruopščiai atsakinėdavo į specialistų parengtų etnografinių anketų klausimus, užrašinėdavo savo prisiminimus, dainas, rinkdavo išliekamąją, muziejinę vertę turinčius eksponatus ir juos perduodavo tuometiniam Telšių kraštotyros muziejui (dabar – Žemaičių muziejus „Alka“). Ypač didelę įtaką A. Jonušui, kaip kraštotyrimui, padarė tuometinis Telšių kraštotyros muziejaus direktorius Vitas Valatka. Respublikinei kraštotyrimų darbų parodai pateikti pirmieji A. Jonušo darbai patraukė Lietuvos mokslų akademijos Istorijos instituto etnografų dėmesį. Prof. Vacio Miliaus rūpesčiu leidinyje „Kraštotyra“ vienas po kito buvo išspausdinti A. Jonušo straipsniai apie gimtojo Žylakių kaimo žemdirbystę, gyvulininkystę, medinę liaudies architektūrą. Dalis vertingų A. Jonušo darbų atsidadė tuometinio Lietuvos istorijos instituto Etnografijos skyriaus fonduose.

Daugiausiai A. Jonušas nuveikė fiksuodamas, aprašydamas gimtojo krašto etnografiją. Vertingi jo užrašai apie senąjį Žylakių kaimo buitį ir kultūrą. Žemaičių muziejaus „Alka“ moksliniame archyve saugoma taip pat nemažai šio kraštotyrimo vertingo rašytinio palikimo. Čia yra tekstų apie Užgavėnių papročius. Juose išsamiai aprašytos senosios žemaičių Užgavėnių kaukės (ličynos, valgiai, karnavalo eisenos. A. Jonušas daugelį metų savo kaime pats buvo Užgavėnių švenčių organizatorius, dalyvis ir kaukių kūrėjas.

Įdomūs ne tik jo etnografiniai užrašai, be ir užrašyti prisiminimai apie žymesnius Gaulėnų, Žylakių, Maudžiorų kaimo žmones, pvz., knygnešį Juozą Sudarį (nužudytas 1941 m.), Maudžiorų kaime gyvenusį liaudies meistrą Augustiną Potockį. A. Jonušas meistrškai yra nupiešęs nemažai A. Potockio darytų jau išnykusių koplytėlių, koplystulpių, kurie yra buvę Luokės, Upynos, Užvenčio apylinkių kaimuose. Yra išlikusių ir kai kurių kitų A. Potockio darbų aprašymų. A. Jonušas užrašė ir Julijono Vičinskio, vienintelio apylinkės žmogaus, mačiusio ir girdėjusio Petrograde kalbant Rusijos Spalio revoliucijos vadą V. Leniną, prisiminimus. Įdomūs ir kraštotyrimo užrašytieji prisiminimai apie Tado Blindos nuotykių tragišką pabaigą, apie kaimo muzikantus, sunkų ubagų gyvenimą, Luokės valsčiuje buvusius dvarelius ir su jais susijusias įvairiausias istorijas. A. Jonušas aprašė ir lakūno V. Revuckio žūties ties Žylakių kaimu aplinkybes, beje, jis kartu su kitais kaimo vyrais šį lakūną ir palaidojo, rūpinosi, kad būtų prižiūrima jo amžinojo poilsio vieta.

Žemaičių muziejaus „Alka“ moksliniame archyve saugomame Gaulėnų aštuonmetės mokyklos kraštotyrimų fonde yra taip pat daug A. Jonušo užrašytos medžiagos (padavimų, beveik visų įdomesnių Gaulėnų apylinkės vietovių aprašymų, vietovardžių paaiškinimų) ir kt.

Už kraštotyrimo veiklą A. Jonušas buvo apdovanotas Lietuvos mokslų akademijos padėkomis, premijomis, 1965 m. – Lietuvos kultūros ministerijos garbės raštu.

Mirė Antanas Jonušas 1978 m. birželio 12 d.

Dalios Andriusevičiūtės-Karalienės tekstas apie Antaną Jonušą saugomas Žemaičių muziejaus „Alka“ moksliniame archyve (b. 317)